

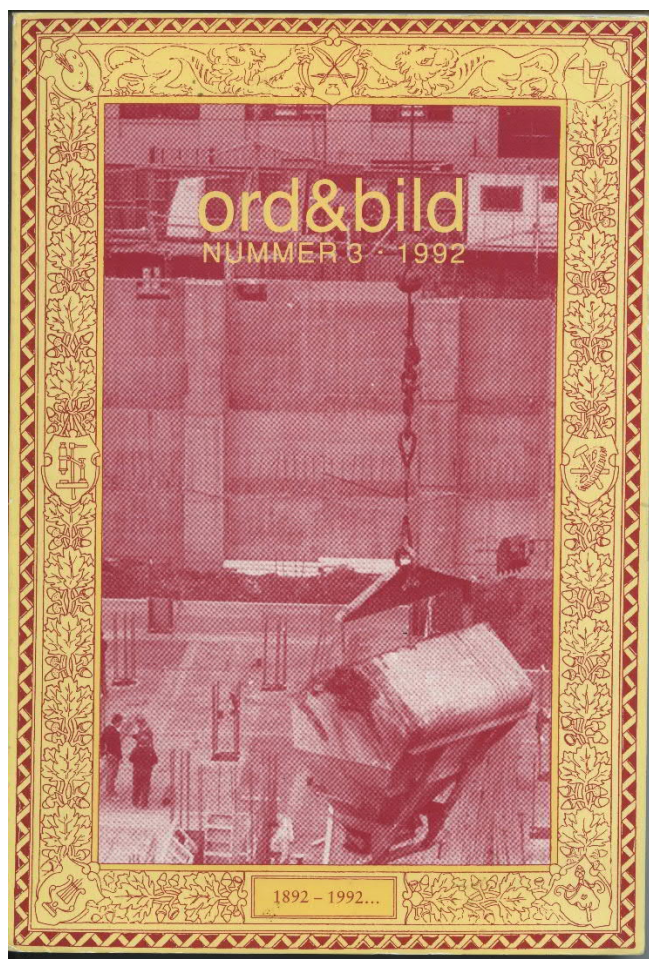
Faksimil

Jürgen Habermas & Franz Schultheis, "Union utan värden",
Ord & Bild, nr 3 1992, pp. 122–125

Habermas intervjuad av Schultheis. Övers. av orubricerat
tyskspråkigt manuskript, april 1992.

Texten ingick i det europeiska magasinet Liber, nr 10, sept. 1992, som utkom på ett
flertal språk.

Övers. Donald Broady.

Zuzana Brabcova

Daleko od stromu (Långt från trädet)
Prag, Československy spisovatel,
1991, 148 s

Denna roman, Brabcovas första, utkom i samizdat 1984 och är säkert den mest originella under detta decennium. En röst som genljuder av tomhet och ledsnad, en hejdad tid; en röst för en generation som är "autistisk, alkoholiserad, skuldsatt och nostalgisk". Men också en allestädes närvarande bild av vatten: prekambriiska oceaner, renande regn, väntan på syndafloden, Lethes glömska. Sedan vägen från krog till krog och till slut till psyket, sökandet efter familjens förgångna som lösts upp av Historien — men kan man åter skänka nuet dess förgångna och en framtid som en gång amputerats bort?

O.S.

ett felaktigt svar även sedan man givit dem ytterligare ledtrådar till en korrekt lösning.

Inför dessa experimentella resultat vägrar Stephen P Stich att tillgripa de gängse auktoriserade filosofiska modellerna, såsom Davidsons eller Dennets aprioriska argument, som hävdar att en irrationell eller föga rationell praktik är begreppsligt motsägande eftersom den utesluter möjligheten till intentionell beskrivning (i själva verket är de begränsningar man på så sätt påtvingar en felaktig argumentation kulturellt bestämda och inte alls särskilt tvingande). Han tillbakavisar även Goodmans teori om den "reflexiva jämvikten", som beskriver förhållandet mellan rationella principer och faktiskt beteende som en fortlöpande anpassning (varigenom Goodman i själva verket från rationalitetens domän utesluter talrika argumentationsfel som man funnit vid experimentella undersökningar). Han tillbakavisar evolutionistiska förklaringar (vilka inte lyckas visa varför det inte skulle kunna existera en mångfald av "evolutionärt stabila strategier" och därmed en mångfald av livskraftiga rationalitetsformer) och slutligen, datalogi-inspirerade teorier om psyket (vilka misslyckas med att göra reda för det unika system av kausala och funktionella samband som anses förklara vårt vardagliga sätt att argumentera).

Det svar som Stich ger på den normativa frågan om hur den vardagliga rationaliteten skall värderas är både pragmatiskt och relativistiskt. Vid bedömningen av de beteenden där rationaliteten blott kan vara "minimal" avstår han från att som måttstock använda en uppsättning logiska alternativ, vilka är obrukbara eftersom de härrör ur intellektualistiska handlingsteorier. I stället föreslår han att man undersöker hur olika argumentationsmönster är förbundna med de agenter som genomför argumentationerna, med agenternas syften och med den sociala och kulturella kontext där var och en av dem är verksam. Enligt Stich är det blott en dylik pluralistisk pragmatism som låter oss, om icke befrämja så åtminstone förstå den faktiska rationaliteten.

E.B.

Översättning från franskan: D Broady

Union utan värden

Intervju med Jürgen Habermas

Franz Schultheis

Jürgen Habermas, ni har från den tyska återföreningens första stund tillhört de observatörer som varit kritiska till denna historiska händelse. Var på grundades er skepsis, och anser ni när ni i dag blickar tillbaka att den var befogad?

Min kritik gällde inte målet att ena de båda tyska staterna, utan hur föreningsprocessen gick till. Ingenta sidan betraktade och genomdrev enandet som en normativ viljeakt, genomförd av politiskt självmedvetna medborgare som sluter sig samman till en statsnation. Detta visade sig på den västliga sidan i en nästan hysterisk fruktan för en diskussion om författningen, en diskussion som rentav påbjuds i vår grundlags artikel 146. Inte heller i det dåvarande DDR väckte rundabordssamtalen, med utkastet till en ny

LIBER

författning och hänförelsen inför en ny start, någon genklang. I Folkkammaren gjorde man en riktig bedömning av de motiv som verkligen satte befolkningen i rörelse och tog inte ens upp utkastet till diskussion.

Förbundsregeringen hade redan i början av 1990 övertagit initiativet och styrkt in processen så att den skulle löpa huvudsakligen i enlighet med den ekonomiska organisationens kategorier, som ett administrativt förlopp, instrumentellt, smidigt väjande för utrikespolitiska komplikationer, anpassat till ekonomins krav. Händelsernas rytm gynnade den verkställande makten, som i utmanövrerandet av motståndarna följde mönstret från småskurna inrikespolitiska debatter. Herrarna med dokumentportföljer regisserade skendet. Politiska alternativ blev inget offentligt samtalsämne.

Allt detta kan i dag synas mer eller mindre oundvikligt. Jag har dock — vilket ni kan läsa i *Die nachholende Revolution* från mars 1990 och *Vergangenheit als Zukunft* ett år senare — i sammanhanget beklagat två ting som i efterhand visat sig tämligen skickelsedigra.

Miljardöverföringen från väst till öst, som måste pågå ännu många år för att levnadsförhållandena skall utjämnas, har med tiden utlöst en tämligen brutal fördelningskamp, inte bara mellan den ena och den andra sidans intressen utan även inom den gamla Förbundsrepubliken. Det är inte ägnat att förvåna med tanke på att man så skamlöst partitaktiskt och så räddhågat underlåtit att ställa krav på befolkningens normativa dispositioner. Regeringen hade från början räknat med en blott och bart "kostnadsmedveten" befolkning, vars uppfattning om enandeprocessen skulle präglas av de kategorier regeringen själv tillämpade: återföreningen som ett smidigt administrativt förfarande som skapar de juridiska förutsättningarna för marknadsmekanismerna och för en motsvarande social nedrustning. I dag kräver man solidaritet av en västtysk befolkning som förut serverats lögner om skattesatserna och i övrigt alls inte behandlats som någon gemenskap av medborgare. Ty fyra femtedelar av tyskarna gavs inte tillfälle till annat än att pliktskyldigt i ett riksdagsval bekräfta den staternas förening som redan ägt rum. De bereddes inget tillfälle att formellt ge sin politiska vilja till känna — exempelvis i en folkomröstning enligt grundlagens artikel 146.

Lika skickelsediger som denna brist av normativ art var omständigheten att de västliga partierna lade beslag på de första fria folkkammarvalen och genomförde dem i egen regi, varvid de utan betänkligheter övertog de organisatoriska nätverken tillhörande de fullständigt diskrediterade östtyska blockpartierna. Därmed inleddes en bredare process som inneburit att den tidigare östtyska pressen och televisionen, universiteten och akademierna, bokhandeln etc. omvandlats, delvis "avvecklats" och anslutits till de västliga nätverken. Att eliterna byttes ut var alldeles nödvändigt, men därutöver medförde den snabba omgestaltningen, integrationen och upplösningen av en hel kulturell infrastruktur att östtyskarna inte kunde utveckla någon egen offentlighet med egna diskurser, egna teman och egna självförståelseprocesser. Detta inte bara förstärkte deras känsla av vanmakt och av att ha blivit mediatiserade, dvs. att deras territorium styrdes från det överlägsna västra Tyskland — frånvaron av eget språk var dessutom ett hinder för den process av medvetandegörande och bearbetning som måste försiggå autonomt, på hemmaplan, inte under överinseende av inbilska eller välmenande bröder och systrar från väst. Efter hand blev det, inte blott i samband med diskussionen om Stasi, allt mer uppenbart att de senaste 40 årens åtskilda historiska erfarenheter fört med sig avsevärda skillnader i mentalitet och därtill svarande svårigheter att förstå varandra. Talet om avsaknaden av "inre" enhet har redan blivit en stereotypi. Det är inte lätt att åstadkomma en sådan enhet när levnadsvillkoren och framför allt kommunikationsvillkoren är så asymmetriska.

Daniela Delcorno Branca

Boccaccio e le storie di re Artù (Boccaccio och legenden om kung Arthur) Bologna, Il Mulino, 1991, 166 s

Historiker har sedan gammalt understrukit de bretagneska legendernas betydelse för Boccaccio. Och några har framhållit den store toskanske berättarens borgerliga eller merkantila idéer.

Daniela Delcorno Branca, som är specialist på Arthurcykelns spridning i Italien, får debatten att ta några rejäla kliv framåt. De viktigaste resultaten: Boccaccios umgänge med teman från Bretagne är inte bara — vilket ofta påstås — kännetecknande för hans tidiga skrifter, utan tvärtom en konstant i hela hans verk, också i de senare. Denna relation byggde på förstahandskontakt, och inte på vaga hågkomster av situationer och personer kända via de toskanska översättningarna. Den nödvändiga konsekvensen: mer tyngd åt den höviska komponenten i den intellektuella bilden av Decamerones upphovsman. E.A.

Rosa Chacel*Poesia (1931-1991)*

Barcelona, Tusquets, 1992, 265 s

En publicering av den samlade poetiska produktionen av spansk litteraturs grand old lady, som ännu är verksam vid 94 års ålder (hon föddes 1898). Romanförfattarinnan Rosa Chacel tillhör generationen från 1927 (Lorcas och Aleixandres) och var en av föregångarna till den nya franska romanen under 1930-talet. Hon är en stor föryrare av den berättande spanska prosan. Även om hon själv miss tror sin poesi, som hon inte betraktar som "stor", framstår denna, som nu publiceras i sin helhet (inklusive hennes översättningar av Mallarmé), som ett egenartat verk vars djärvhet och originella verskonst inte är ovärdiga hennes tidigare dåd på prosans område.

L.V.

Kan det vara så, att de kritiska intellektuellas vantrivsel i det återförenade Tyskland är ett nytt uttryck för deras traditionella tvehågsenhet, som går tillbaka till 1800-talet, inför "nationen" och "staten"?

Tyskland är faktiskt inte en av de klassiska statsnationerna. Nationalkänslan formades i kampen mot Napoleon, mot en yttre fiende, och inte i kamp mot den egna härskaaren och jämsides med genomdrivandet av medborgarliga fri- och rättigheter. Denna historiska bakgrund har bidragit till att nationalkänslan i Tyskland kunde bli så monstruöst överspänd som under fascismen. I Förbundsrepubliken har man sedan 1945 bearbetat detta. Åtminstone vänsterintellektuella har blivit klart medvetna om att en nation av medborgare vilar på lika politiska rättigheter och på den demokratiska rättsstatens universalistiska grundsatser — och inte på etnisk homogenitet, vilket är det som håller samman ett släktsamhälle. Processerna i motsatt riktning i Öst- och Mellaneuropa betraktar jag som begripliga reaktioner på det sista försöket att än en gång, under statsocialistiska förtecken, aktualisera den förmoderna formen "Riket" — dvs som en sorglig aspekt av en revolution med återverkningar, och inte som tecken på att nationalismen skulle vara outplånlig. Hos oss har nationalismen mer eller mindre tömt ut sig själv, vilket den nyktra återföreningsprocessen visat. Medborgarnas upplysta egenintressen har hittills varit och kommer förhoppningsvis framdeles att förbli ett verksamt vaccin mot 1800-talets regressiva budskap.

Det tyska enandet har satt punkt för ett närmast onormalt tillstånd, men den nya tyska "normaliteten" skall inte fattas som en uppfordran att axla en ny världspolitisk roll. Det är blott som integrerad del av den europeiska gemenskapen som Tyskland har berättigande i egna och andras ögon. Maktaspirationerna skall hejdas — i det avseendet bör det nya Tyskland förbli vid det gamla.

I den så kallade "historikerstriden" har ni eftertryckligen motsatt er de relativiserings- och nivellerings tendenser som vissa av era kolleger givit uttryck för i tolkningen av Tysklands förflutna. Pågår inte för närvarande en ny "historikerstrid" kring DDRs förflutna?

Historien skrivs alltid i efterhand. Därför är jag spänd på hur de stora framställningarna av den tyska historien, Hans Ulrich Wehlers samhällshistoria eller Thomas Nipperdeys politik- och kulturhistoria, som hittills koncipierats i relation till åren 1933 och 1945, kommer att vidareföras ur 1989 års synvinkel. Det perspektivskifte som objektivt sett ägt rum kan tolkas på skilda sätt. Somliga betraktare är nu verkligen rädda för tendensen att man målar upp en kontinuitet i den tyska nationens historia, alltifrån Bismarcks rike vars verkan skulle sträcka sig ända in i nuet, och inklusive Hitlerväldet som därmed framstår som tillhörande normaltillståndet. Enligt historiker som Ernst Nolte har Sovjetimperiets sammanbrott i efterhand rättfärdigat att fascismen för att försvara sig i kampen om världsherraväldet tillgrep medel som den mer eller mindre påtvingades på grund av fiendens brutalitet. Det är svårt att säga i vilken utsträckning dylika spekulationer kommer att prägla det offentliga medvetandet.

Under alla omständigheter kan vi redan nu konstatera hur lättfärdigt och utan urskillning man talar om "båda diktaturerna". I polemik därmed inskräper en historiker som Ernst Jäckel att man måste skilja på de två regimerna, och på de olikartade slag av politisk kriminalitet som fortfarande häftar vid vår egen samtid. Den utbredda benägenheten att jämställa uppställningen efter Stasi med avnazifieringen — som ju bedrivits ojämförligt mycket mer halvhjärtat — är ett oskick.

Diskussionen om hur politiker, författare, kyrkans män och andra varit knutna till "statssäkerhets"-apparaten i det forna DDR har förlänat ny aktu-

alitet åt Adornos fråga "Vad innebär bearbetning av det förlutna?" Nyligen tog jag själv ånyo upp den frågan för att särskilja de olika aspekterna av detta svåra företag. Den politisk-etiska självreflexionen skall bidra till en demokratisk medvetandeförändring hos en befolkning som sedan 1933 levt under totalitära förhållanden. Denna självreflexion får inte förväxlas med uppgiften att skipa politisk rättvisa med straffrättsliga och privaträttsliga medel, att klara ut de politiska ansvarsfrågorna och att avlägsna politiskt belastade personer från offentliga ämbeten — och den får inte förväxlas med den uppgift att fastställa enskilda människors moraliska skuld som kan vara av offentligt intresse enbart i vissa fall som kan tjäna som exempel. Hos oss blandar man ihop alla dessa aspekter. Än värre är den oheliga alliansen mellan offrens sårade subjektivitet i öst och de gamla kämparnas hämndgirighet i väst, varmed jag vill ha sagt att många i väst till egen vinning utnyttjar den nödvändiga bearbetningen av gångna oförrätter. Genom *guilt by association* skall vänstern i vårt land äntligen berövas sin legitimitet. Bearbetningen omvandlas till en vidräkning med motståndarna. Detta slags agitation skall dock inte hindra oss från att fortsätta den förvisso smärtsamma process som förkämparna för medborgerliga fri- och rättigheter såsom Friedrich Schorlemmer och Wolfgang Thierse tagit sig an med stor moralisk känslighet och urskillningsförmåga.

Den nya världspolitiska situationen, som ofta tagits till intäkt för postulater att ideologiernas och utopiernas epok är till ända, är särskilt påtaglig i Tyskland och förefaller erbjuda en god jordmån för de tidsandans strömningar som klumpat sig samman under "postmodernistisk" flagg. Samtidigt tycks denna tes också innebära dödsringningen för en socialfigur, "de intellektuella", som redan tidigare vållat problem i den tyska kontexten. Skönjer ni några sådana tecken på en upplysningsprojektets kris?

Ja och nej. I fråga om de intellektuellas roll är jag närmast optimistisk åtminstone beträffande landets västra delar. Om det tillåts mig att säga det, har vi i Förbundsrepubliken för första gången lyckats befästa denna roll så att den har utsikter att bestå. Säkerligen har insatserna från vänsterliberaler och vänstermän som Jaspers och Kogon, Böll och Grass, Adorno och Mitscherlich, det vill säga de som förde ordet under studentrörelsens inkubationstid, åstadkommit att den kritik som i dag riktas mot vänstern kan uppträda förklädd till kritik av de intellektuella rätt och slätt. I den kritiken förnas de konservativas (som alltid föredragit det "andliga" framför det intellektuella) matta olust med gråtmild självkritik från deras sida, vilka för egen del klär sig i säck och aska och anbefaller oss alla att agera renegater. Om jag inte tar miste härrör dock dynamiken i dessa skärmytslingar från helt normala revirstrider och generationskonflikter och tyder enligt min bedömning snarare på ett förändrat stämningsslag än på att det ni kallar socialfiguren "de intellektuella" skulle vara berörd. Vad gäller hotet mot upplysningsprojektet skulle jag hellre säga, att den upplysningens dialektik, som diagnosticerats redan av Hegel och därefter om och om igen, uppnått ett nytt stadium. I dag är ironiskt nog upplysningsprojektets slut snarare ett franskt än ett tyskt tema.

Översättning från tyskan: Donald Broady

Några av Jürgen Habermas skrifter i detta ämne:

Die nachholende Revolution. Frankfurt, Suhrkamp, 1990 (Titelessän på svenska i O&B 3/91). *Vergangenheit als Zukunft.* Zürich, Pendo, 1991. *Die Moderne — ein unvollendetes Projekt.* Leipzig, Reclam, 1992.

Medarbetare i "Europeiskt bibliotek"

Enrico Artifoni, Emmanuel Bourdieu, Anna Chiarloni, Mihai Georghiu, Jean-Claude Gilbert, Hannes Kraus, Olga Spilar, Laurence Monnais, Luisa Viella samt redaktionerna för l'Indice (Turin), Elet Es Iroladom (Budapest), De Gids (Amsterdam), Ord&Bild (Göteborg), Contrapunct (Bukarest), och Kritik & Humanism (Sofia).

För redigeringen av den svenska utgåvan av Liber svarar Donald Broady och Johan Öberg. Då inget annat anges är översättningarna gjorda av Johan Öberg.